

Wat het geestelijk leven betreft, zoo moet ik bekennen, dat ik dit bij de leden der afgescheidene kerken in hooge mate aangetroffen heb. De leden, door gedurigen omgang in gemeenschappelijke werkzaamheden met elkander bekend, gevoelen zich ook door innige banden vereenigd. Evenwel openbaart zich daar het geestelijk verkeer eenigszins anders dan onder de geloovigen hier te lande. Het karakter der Schotten is niet zoo spraakzaam en tot vertrouwelijkheid geneigd als het onze; gezelschappen, waarin men de teederste ondervindingen van het geheiligd gemoedsleven bespreekt, treft men daar zelden aan. ... Dit is welligt eene schaduwzijde in het Schotse kerkelijke leven, doch is het onnatuurlijk? Waar zooveel gearbeid wordt, is ook aanleiding en stof tot dagelijksche gesprekken. En in ons land ontstaan de gesprekken over het *inwendige* werk vaak uit gebrek aan het *uitwendige*.

Zelf ging hij in verschillende kerkdiensten voor. Over de kerkelijke situatie in Nederland deelde hij het een en het ander mede in een door hem opgestelde circulaire, waarin hij van de toestand in de Hervormde Kerk een wel zeer somber beeld tekende: 'Van de 1500 predikanten der kerk zijn er niet meer dan 100 bekend, die de regtzinnige leer aankleven'. Daarom zette hij zich in voor de uitzending van evangelisten. Enkele Schotse vrienden die De Liefde in 1855 bezocht hadden waren bereid hun naam onder de circulaire te zetten; bovendien ook een predikant van de 'Free Church', die Amsterdam bezocht had. Evenals bij Capadose - zij het op andere wijze - wekte bij De Liefde de kennismaking met het kerkelijk leven in Schotland het verlangen, dat het Schotse voorbeeld ook in Nederland zou worden gevolgd.⁶⁸

De verwantschap tussen het Réveil in Nederland en de Schotse 'revival' werd door velen uit de Réveilkring herkend. Groen van Prinsterer waardeerde Chalmers mede om het feit dat hij in de vormgeving van zijn kerkelijk ideaal de 'natie' niet uit het oog verloor. Bij Capadose was de betrokkenheid van de Schotten op 'Israël' een belangrijk herkenningspunt; hetzelfde geldt ook voor Da Costa. Beiden zagen voorts in de 'Free Church' een kerkelijke gemeenschap, die ernst had gemaakt met het herstel van de kerk op Bijbelse grondslag. Voorts had Da Costa waardering voor de houding van de leiders van de 'Free Church' tegenover die

68. *Volksmagazijn*, V (1856), 74, 66; met dank aan dr. P.L. Schram die mij op De Liefde's contacten met Schotland en de beschrijving daarvan in het *Volksmagazijn* attent maakte. Zie voor de betekenis van 'inwendig' en 'uitwendig' de eerste pagina's van het artikel over 'Inwendige Zending', in dit nummer van *DNK*.